Hoofstuk 5

Strategiese perspektief op kerkwees

Missio Dei

Inleidend

Hoe kan en behoort die kerk in die een-en-twintigste eeu 'kerk' te wees? Hoe kan in die hedendaagse wêreld gestalte gegee word aan wat die Bybel oor kerkwees sê? Die kerk kan nie net die tradisies van die verlede onnadenkend voortsit nie. Ingrypende kerkhervorming, 'n radikale transformasie van kerkwees en gemeentelike praktyk gegrond op 'n teologies gefundeerde ekklesiologie, is nodig.

Transformasie en kerkhervorming op grond van 'n grondige ekklesiologie behoort sentraal te wees in die besinning oor die kerk se toekoms. Kerkleiers en kerklike vergaderings wat strategieë vir die toekoms bedink, moet die verandering van kerk en samelewing in ag neem. Verandering, transformasie, hervorming, leierskap en strategie het deel van die hedendaagse woordeskat geword. Dit gaan nie oor 'n magspel

How to cite: Dreyer, W.A., 2016, 'Strategiese perspektief op kerkwees', in 'Praktiese ekklesiologie – Kerkwees in die 21ste eeu', *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, suppl. 10, 72(5), a4380. http://dx.doi.org/10.4102/hts.v72i5.4380

of 'n poging om beheer oor die toekoms te wil uitoefen nie. Dit spruit uit die oortuiging dat ons deur God self tot verantwoording geroep word en met integriteit kerk moet wees.

Voortgesette kerkhervorming is dringend nodig in reformatoriese kerke. Dit vereis dat nuwe taal en 'n nuwe woordeskat geskep en veranderingsprosesse gefasiliteer sal moet word. Dit stel besondere eise aan kerklike leierskap en verg strategiese denke. Dit vereis insig in die huidige situasie en insig in wat die einddoel van die transformasie behoort te wees. Dit verg 'n deeglike teologiese begronding. Ten diepste vereis kerkhervorming 'n vaste geloof in God Drie-enig, gebed en toewyding aan die koninkryk van God. Dit vra 'n diep bewussyn van wat die kerk is en hoe die wese van kerkwees sigbaar gestalte vind.

Ek meen dat transformasie en kerkhervorming slegs moontlik is as die *missio Dei* voorop staan. Die term word egter so holrug gery dat dit toenemend inhoud en betekenis verloor. Dit ontbreek die kerk dikwels aan durf en die deursettingsvermoë om die *missio Dei* tot die volle konsekwensies daarvan in die kerklike praktyk deur te voer. Die weg van minste weerstand is veel makliker – om die ou bekende ekklesiologie en bedieningspraktyk te handhaaf.

Die vraag is dan: Wat is *missio Dei,* missionale ekklesiologie en 'n missionale bedieningspraktyk? Daarop word uiteenlopende antwoorde gebied.

Karl Barth

'n Missionale kerkbegrip bou op 'n missionale ekklesiologie. Die grondslag van missionale ekklesiologie is die teologiese konsep *missio Dei.* Die oorsprong van die denke oor *missio Dei* is te vinde in die teologie van Karl Barth.

Barth se lesing by die Brandenburgse Sendingkonferensie (1932) bevat die grondslag waarop latere nadenke oor die *missio Dei* sou bou. Sending het, volgens hom, nie in die eerste plek te make met wat die kerk doen nie, maar met hoe God self met die wêreld op pad is (kyk Ducker 2008:2). Karl Hartenstein, Direkteur van die Basler Mission, het in sy verslag oor die konferensie hierdie gedagtes verder ontwikkel en die volgende verklaring is deur die Brandenburgse Konferensie uitgereik (kyk Richebacher 2003:588–605):

> The missionary movement, of which we are a part has its source in the Triune God Himself. Out of the depths of His love for us, the Father has sent forth His own beloved Son to reconcile all things to Himself, that we and all men might, through the Spirit, be made one in Him with the Father in that perfect love which is the very nature of God ... We who have been chosen in Christ, are by these very facts committed to full participation in His redeeming mission. There is no participation in Christ without participation in His mission to the world. That by which the Church receives its existence is that by which it is also given its world-mission. (bl. 589)

Hartenstein het hierdie slotverklaring soos volg saamgevat:

> The sending of the Son to reconcile the universe through the power of the Spirit is the foundation and purpose of mission. The *missio ecclesiae* comes from the *missio Dei* alone. Thus, mission is placed within the broadest imaginable framework of salvation history and God's plan for salvation. (bl. 590)

Daarmee is die mees invloedryke teologiese konsep van die twintigste eeu uitgewerk.

Barth se sendingteologie het, soos gebruiklik is in sy teologie, 'n Christologiese kern. Sending begin by Jesus Christus wat gesalf is tot profeet en priester. As profeet getuig Hy van God en openbaar Hy, as tweede persoon van die Drie-eenheid, God aan die mens. As priester versoen Hy God en mens. Die rol van die kerk hierin is om te getuig van Christus se woorde en dade. Christus is die eintlike sendeling – die kerk getuig van God se handelinge en Christus se woorde (Scott 1977:11).

Vir Barth was die gemeente, en nie strukture en organisasies nie, die ruimte waarin die sending gestalte vind (kyk Scott 1977:15). Dit het sedert die Nuwe Testament en deur die loop van die eeue nog nooit verander nie. Die Christelike gemeente is en bly die ruimte waar en die mense deur wie God met die wêreld besig is. Die gemeente is sigbare getuienis van die Christus se opstanding uit die dood. Daarom staan die gemeente sentraal in die getuienis daarvan teenoor die wêreld. Barth noem die kerk '*Missionsgemeinde*' (Scott 1977:33). Die kerk is in wese missionaal. Dit is nie net iets wat die kerk *doen* nie, maar dit is die *wese* en identiteit van die kerk. Dit lei dan ook tot 'n missionale kerkbegrip.

By die vergadering van die International Missionary Council te Willingen in 1952, waar Barth ook 'n belangrike rol gespeel het, word onomwonde verklaar: '*The missionary obligation of which we are a part has its source in the Triune God Himself*' (kyk Bosch [1991]2006:390). Volgens David Bosch het hierdie trinitariese verstaan van die *missio Dei* die grondslag van sending verskuif van wat die *kerk* doen vir en met mense na wat die *Drie-enige God* doen. Teologies gesproke verskuif die nadenke van ekklesiologie en soteriologie na die wese en handelinge van God Drie-enig.

In die literatuur word dikwels aanvaar dat die Willingen-konferensie die oorsprong van die Mission Dei konsep was. Die term is egter nooit tydens die konferensie gebruik nie (kyk Richebacher 2003). Die oorsprong kan nagespeur word na die kern van Barth se teologiese denke, soos verwoord in die eerste hoofstukke van sy *Kirchliche Dogmatik*. Daarin betoog hy dat die fokus moet wees op die handeling van God wat kies om God-self aan mense bekend te maak. Wat die Willingen-konferensie wel gedoen het, was om 'n omvattende visie van sending te vestig. Hierdie visie dien tot vandag toe as die kompas vir missionale

kerkwees. Die Willingen-konferensie verteenwoordig 'n 'Kopernikaanse rewolusie' in die verstaan van die wese en roeping van die kerk. Soos die Vader die Seun na die wêreld stuur, word ook die kerk deur die Vader na die wêreld gestuur. Die sending van die Seun en die kerk is nou aan mekaar verbonde.

Die benutting van die konsep *missio Dei* het verdere momentum gekry met die publikasie van Georg Vicedom (1958) se boek met die titel *Missio Dei*. Dit het daartoe bygedra dat *missio Dei* denke internasionaal inslag gevind het (kyk Ducker 2008:2–3). Die werk het bekende sendingwetenskaplikes soos Hendrik Kraemer, J.C. Hoekendijk, Walter Holsten en Walter Freytag beïnvloed. Hulle het weer bygedra tot die vorming van talle latere teoloë (Scott 1977:7).

Definisies

Oor tyd heen het teoloë verskillende beskrywings gegee van wat bedoel word met *missio Dei*:

David Bosch ([1991]2006) verstaan *missio Dei* soos volg:

> [*Missio Dei* is] God's self-revelation as the One who loves the world, God's involvement in and with the world, the nature and activity of God, which embraces both the church and the world, and in which the church is privileged to participate. (bl. 10)

Ducker (2008:1) omskryf dit soos volg:

1. The original impetus of mission comes from God Himself. This makes mission a theocentric process rather than an ecclesiocentric one.
2. The missionary impulse stems from and reflects God's intrinsic nature.
3. This nature is Triune, and each element of the Trinity is missional.
4. Other agents (the Church, individuals and organisations) may have the privilege of participating in the *missio Dei*, but they are participants and not initiators. (bl. 1)

Paul Hooker (2008) werk die begrip soos volg uit:

> Missional ecclesiology demands more of the church than deciding which community service projects to undertake or setting congregational priorities for the coming year. Missional ecclesiology is a way of understanding the church. It begins with the Missio Dei — God's own 'self-sending' in Christ by the Spirit to redeem and transform creation. In a missional ecclesiology, the Church is not a building or an institution but a community of witness, called into being and equipped by God, and sent into the world to testify to and participate in Christ's work. The Church does not have missions; instead, the mission of God creates the Church. The Church serves God's call to mission through its work in three broadly defined categories: the proclamation of the Word of God, the administration of the sacraments of Baptism and the Lord's Supper, and the nurture of the covenant community of disciples. It undertakes this mission without regard for its own agenda or survival. (bl. 1–2)

Belangrike uitgangspunte wat in hierdie beskrywings na vore kom, is die volgende:

- Dit gaan om God Drie-enig wat self besig is om sy skepping te transformeer en te verlos.
- Die kerk is 'n geloofsgemeenskap wat deelneem aan God se handelinge deur te getuig van Jesus Christus.
- Dit gaan om die verkondiging van die evangelie deur die Woord en Sakrament.
- Dit gaan om 'n verbondsgemeenskap wat dissipels van Jesus Christus word.
- Dit gaan nie om die kerk se eie agenda of oorlewing nie.

Missionale ekklesiologie het ten nouste te doen met die roeping van die kerk. Dit gaan oor kerkwees in die lig van die Woord en in gehoorsaamheid aan God. Missionale ekklesiologie wil die kerklike praktyk transformeer van 'n selfgesentreerde instandhoudingsmodel na openheid vir die wêreld en deel wees van God se handeling met die wêreld. Dit vra voortdurende

bekering, weg van die kerk se eie belang en oorlewing na die koninkryk van God.

Een van die uitdagings waarvoor tradisionele reformatoriese kerke staan, is om van ’n pastorale na ’n missionale bedieningsmodel te beweeg, sonder om die pastorale versorging van lidmate of instandhouding van die gemeente te verwaarloos. Daaraan word vervolgens aandag gegee.

Pastorale bedieningspraktyk

Die kenmerkende reformatoriese kerkbegrip, gegrond op die *notae ecclesiae*, het in die praktyk daartoe gelei dat die instandhouding van gemeentes en die pastorale versorging van lidmate al die aandag ontvang. Dit het in die meeste gemeentes en kerke ’n swak ontwikkelde missionale bewussyn tot gevolg gehad. In ’n pastorale bedieningspraktyk is ampsdraers verantwoordelik vir die pastorale versorging van die gemeente. Dit word gedoen deur prediking, kategese en huisbesoek. Die tradisionele pastorale bedieningsmodel word gestruktureer aan die hand van ’n geografiese indeling. Lidmate wat binne die grense van ’n bepaalde gemeente of wyk woon, word deur ampsdraers bedien.

Die geografiese wyksindeling is ’n verouderde en meganiese sisteem van bediening, waar ampsdraers verpligte besoeke by mense aflê. In onlangse vraelyste het tot 80% van die lidmate aangetoon dat hulle nie behoefte het aan sulke besoeke nie. Die kerk besluit egter dikwels dat dit so sal voortgaan, omdat dit uitdrukking gee aan ’n bepaalde ampsopvatting. Ouderlinge moet naamlik opsig uitoefen oor die lidmate wat aan hulle toevertrou is. Verdere kenmerke van ’n pastorale bedieningsmodel is die volgende:

- 'n Pastorale bedieningspraktyk het die *erediens as sentrum*. Van lidmate word verwag om die erediens by te woon. Mense moet kerk toe gaan. Dit is die presiese teenoorgestelde van die opdrag van Matteus 28, waar die kerk die opdrag ontvang om na mense toe te gaan. Deel van die institusionaliseringsproses was die omkeer van 'gaan' na 'kom'.
- Die bediening van die evangelie is in die eerste plek die *verantwoordelikheid van ampsdraers.* Lidmate speel feitlik geen rol in die bediening van die evangelie nie. Daar is dus 'n duidelike onderskeid tussen ampsdraers en lidmate.
- 'n Pastorale bedieningspraktyk staan en val by die *effektiwiteit van die predikant.*
- 'n Pastorale bedieningspraktyk is *na binne gerig*. Dit fokus op versorging van lidmate en die instandhouding van strukture. Dit laat min ruimte vir die apostolaat. 'n Pastorale bedieningspraktyk kan soos volg uitgebeeld word (Figuur 3).

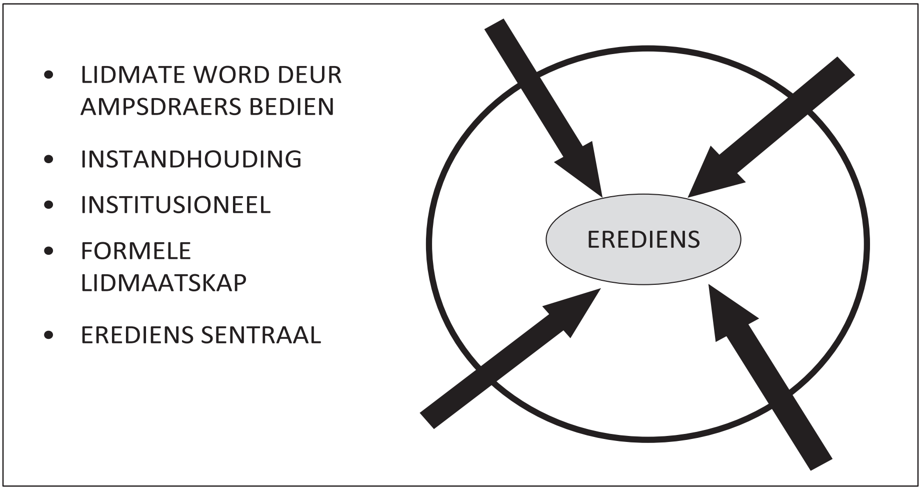

FIGUUR 3: Pastorale bedieningspraktyk.

Missionale kerkwees

Missionale kerkwees staan nie teenoor 'n pastorale bedieningspraktyk nie, maar verskuif die fokus van die gemeente se versorging na die gemeente se diensbare en gelowige bestaan in die wêreld. Dit gaan dus om wat die gemeente *is*, eerder as wat die gemeente *doen*.

'n Voorbeeld van missionale kerkwees, gebou op die *missio Dei* is die Kerkorde van die Protestantse Kerk Nederland (PKN). Die fokus is op 'n missionale bedieningspraktyk. Dit word konkreet in die kerk se *apostolaat, diakonaat* en *pastoraat.* Artikel X van die Kerkorde verbind die missionêre opdrag met die diakonale en pastorale taak van die gemeente. Die drie is interafhanklik en interaktief, kan nie geskei word nie en moet geïntegreerd funksioneer (kyk Van Dorssen sa:7). Dit lyk na 'n bruikbare benadering, hoewel die erediens myns insiens bygevoeg behoort te word. 'n Missionale bedieningspraktyk en kerkwees sal tot uitdrukking moet kom in die *liturgie, apostolaat, diakonaat* en *pastoraat.* Elkeen van hierdie vier fasette van bediening sal 'n missionale onderbou hê.

Die vraag is hoe 'n missionale bedieningspraktyk in 'n gemeente gevestig kan word. Die proses van verandering sal uiteraard kompleks wees. Die PKN formuleer dit soos volg:

> Missionair gemeentezijn is een proces. Het is niet iets wat je bereikt door enkele activiteiten te organiseren. Het gaat om het aanleren van een houding die overal in terugkeert. Het gaat om gehoor geven aan de roeping van de gemeente om op te staan en op weg te gaan in het voetspoor van Jezus, geïnspireerd door de Heilige Geest. Dat proces is en blijft een voortdurende uitdaging en gaat niet enkelen, maar uiteindelik ieder lid van de gemeente aan. (Van Dorssen sa:36)

Sentraal is dat missionale kerkwees nie in die eerste plek om aktiwiteite en programme draai nie, maar eerder 'n bepaalde ingesteldheid of manier van

dink oor kerkwees verteenwoordig. Dit gaan ten diepste oor identiteit, die vraag: *Wie is ons as kerk van Christus*? Wie ons is, bepaal wat ons doen. Daarom is die vestiging van 'n missionale kerkbegrip vir hedendaagse kerke van groot belang.

Vervolgens word basiese vereistes en uitgangspunte vir missionale kerkwees, wat in gemeentes geïmplementeer behoort te word, kortliks bespreek.

Dit gaan om Jesus Christus

Een van die fundamentele probleme waarmee die kerk in die 21e eeu worstel, is die feit dat mense die kerk en Jesus Christus nie meer met mekaar vereenselwig nie. Die kerk word dikwels beskou as 'n klub vir godsdienstige mense, wat nie noodwendig die lewe van Jesus en die waardes van God se koninkryk verbeeld nie (Niemandt 2007:63).

Mense reageer steeds positief teenoor Jesus en wat Hy geleer het, maar dikwels negatief teenoor die kerk. Sommige verlaat die kerk juis omdat hulle hulle geloof in Jesus Christus lewend wil hou (McNeal 2003:4). Die eerste uitdaging is om Jesus Christus as Verlosser nie net te verkondig deur middel van goeie eksegese en korrekte dogmatiese uiteensetting nie, maar om lidmate te begelei om as dissipels van Jesus Christus te leef.

Die hart van missionaal inkarnasionele kerkwees is die belydenis 'Jesus Christus is die Here' (Hirsch 2006:83ev). Die oeroue belydenis van die kerk behoort weer sentraal in die lewe van die gemeente te staan. As Jesus Christus die Here is, beteken dit dat Hy heers en regeer. Dit gaan om die koninkryk en heerskappy van God. Om Calvyn aan te haal: 'Christus regeer oor sy kerk deur die Woord en Gees.'

Die lewe van Jesus, soos in die Woord beskryf, inspireer mense (Dingemans 2005:420). Dit gaan nie om ’n simplistiese identifikasie met Jesus nie. Dit gaan nie net oor ‘doen soos Jesus nie’. Niemandt (2007:63) vermy die gevaar hiervan deur die fokus te laat val op die *koninkryk van God*. Jesus het aangekondig dat die koninkryk van God naby gekom het. Gelowiges kan met die koninkryk van God identifiseer en in diens van God se koninkryk staan.

Dit gaan om God se wêreld

Die kerk het ’n randverskynsel in mense se lewens geword. Daaraan is die kerk self aandadig. Deur skerp onderskeid te maak tussen kerk en wêreld, tussen Christene en heidene, tussen lidmate van die kerk en dié wat buite die kerk staan, het die kerk afstand tussen kerk en wêreld geskep. Die kerk het die sakrale ruimte geword. Net in die kerk kon God gevind word. Christenskap is gereduseer tot Sondag se erediens.

Wanneer die kerk wel met die wêreld besig is, is dit dikwels op die terrein van die politiek. Dit het die kerk besondere skade berokken en ’n verlies aan integriteit tot gevolg gehad.

Niemandt bepleit ’n groter openheid teenoor die wêreld. God is reeds in die wêreld besig. Die kerk moet begryp dat die wêreld God se wêreld is, dat God teenwoordig is waar mense leef en werk (Niemandt 2007:68–69). Die erediens moet nie beskou word as die enigste ontmoetingsgeleentheid tussen God en mens nie. God is teenwoordig in die werkplek en waar sport, kuns en vermaak beoefen word. Ook hier kan die evangelie verkondig word.

Die kerk het self die vermoë om mense met die evangelie te bereik, benadeel. Mense wat as gevolg van werksomstandighede nie eredienste

kan bywoon nie, word byvoorbeeld geïgnoreer. Sedert die Industriële Rewolusie het dit vir baie mense onmoontlik geword om eredienste by te woon, omdat hulle op Sondae werk.

Die kerk laat mense in die steek en is dan verbaas as mense van die kerk vervreemd raak. Die kerk het die vermoë om na die wêreld te gaan, verloor. Dit is veel gemakliker om die wêreld in te nooi. Die wêreld reageer egter selde op die uitnodiging.

Gemeenskap van die gelowiges

Om deel van die kerk te wees, is om met Jesus Christus en die koninkryk van God te identifiseer. Dit is ook om te identifiseer met sy volgelinge (Niemandt 2007:81). ’n Missionale bedieningspraktyk gaan daarvan uit dat mense sewe dae per week aan mekaar verbonde is, nie net een uur per week in die erediens nie. Ondersteunende, sinvolle en gesonde verhoudings word gebou, want hoe gelowiges in gemeenskap met mekaar saamleef, moet iets van God se koninkryk vertoon.

Vanuit hierdie perspektief is groepsbediening belangrik (Niemandt 2007:82). Klem op vriendskappe en vriendekring is ’n kenmerk van die hedendaagse wêreld. Kleingroepe is ’n beter voertuig om mense bekend te stel aan die evangelie as groter byeenkomste. Kleingroepe is nie ’n program van die kerk nie. Kleingroepe is die missionale gestalte van die kerk – hoe dit leef en werk.

Hirsch beskryf hierdie *communitas* as ’n gedeelde avontuur wat soms selfs gevaar kan inhou. Dit gaan nie oor lidmate van die kerk wat ‘*huddle and cuddle*’ nie (Hirsch 2006:277), maar is gelowiges wat saam op reis gaan, wat ’n visie deel en aktief deelneem aan die *missio Dei.* Kleingroepe kan die

meganisme word waar gelowiges kan leer om te praat, waar die swye oor Christus verbreek kan word.

Verwelkom die vreemdeling

Die tradisionele praktyk in die kerk is dat mense wat 'van buite' in die gemeente inkom, volwasse kategese deurloop, belydenis van geloof aflê en deel word van 'n wyk. Wykslede word driemaandeliks deur 'n ouderling besoek. So 'n stelsel hou nie rekening met spesifieke behoeftes en vrae van mense nie. Daar is ook nie interaksie met die res van die gemeente nie. Om mense by die gemeente in te skakel en gasvryheid aan hulle te bewys is makliker as kleingroepe gereed is om hulle te ontvang.

Jesus se optrede was 'n toonbeeld van gasvryheid. Hy het mense ingesluit in sy kring, ook dié wat deur ander as onrein en onbelangrik beskou is. Die vreemdeling in die poorte lyk altyd anders as wat die kerk verwag. 'n Missionale bedieningspraktyk sal erns moet maak met die beginsel dat die kerk oop is (Niemandt 2007:92–93).

Vir Pat Keifert (1992) is *gasvryheid* 'n sentrale metafoor wanneer hy die verband tussen die erediens en evangelisasie verduidelik. Gasvryheid verg 'n bepaalde sensitiwiteit vir die vreemdeling.

Die tyd en kultuur waarin ons leef, die privatisering van godsdiens, die idee dat dit ongeskik (en selfs gevaarlik) is om met vreemdelinge te praat, maak die verhouding tussen die gemeente en vreemdelinge buitengewoon kompleks. Wat vir die kerk oop en gasvry is, kan vir die vreemdeling bedreigend wees. Die persoon kan 'n gevoel van skaamte of weersin ervaar. Om vreemdelinge in 'n erediens

te laat opstaan, kan vir hulle eerder ongemaklik wees as wat dit hulle laat welkom voel.

'n Missionale bedieningspraktyk moet rekening hou met die spanning wat mense ervaar wanneer hulle met die onbekende gekonfronteer word.

Diensbaarheid

Augustinus het in die vroeë kerk bekend gestaan as *Doctor Caritatis* – die Leermeester van die Liefde. Jesus het sy volgelinge geleer om mekaar, en die vreemdelinge, lief te hê. Self het hy mense in hulle nood aangeraak en versorg. Augustinus volg in die voetspore van Jesus as hy sê: 'Verkondig die evangelie en, as dit nodig is, gebruik woorde.'

Die vroegste Christelike gemeentes het besonder vinnig gegroei. Een van die redes hiervoor was die manier waarop Christene by die nood van mense in hulle gemeenskap betrokke geraak het. Byvoorbeeld, met die uitbreek van epidemies het Christene gehelp om siekes te versorg; na oorlog of gevegte het hulle die soldate wat gesneuwel het, begrawe; hulle het hulle kos met armes gedeel; hulle het die weduwees (wat andersins op straat sou wees) versorg en 'n heenkome gebied.

Kerke in Suid-Afrika het nog altyd 'n rol gespeel in die versorging van bejaardes, kinders en ander wat spesifieke behoeftes het. Dit was en is ook so in reformatoriese kerke regoor die wêreld. Die kritiese vraag is egter: het die kerk hiermee barmhartigheid geïnstitusionaliseer en uit die hande van gelowiges en gemeentes geneem? Lidmate en gemeentes se betrokkenheid is dikwels beperk tot die onpersoonlike handeling van geld gee vir die instandhouding van diakonale instellings.

Dieselfde het gebeur toe die kerk se sendingwerk aan kommissies en rade opgedra is. Die diakonaat en apostolaat is oor die jare geïnstitusionaliseer en gemeentes het hulle verantwoordelikheid aan sinodale instansies oorgelaat.

Die transformasie van die diakonaat en apostolaat is belangrik vir die kerk. Dit is gemeentes se taak en reg om as agent van God se liefde in hierdie wêreld op te tree. Gemeentes is verantwoordelik en geroep om mense in hulle fisieke en geestelike nood te ondersteun. Hierdie diensbaarheid aan mense geskied sonder bybedoelings, sonder om mense te probeer 'kersten'.

Die evangelie is egter nie afwesig in hierdie dienswerk nie. Die diensbaarheid in gehoorsaamheid is in die eerste plek aan God wat vra: 'Wees barmhartig, want ek is barmhartig.' Die liefdesdiens van gemeentes vloei voort uit die wese van God self.

Dissipelskap

Kenmerkend van die een-en-twintigste eeu is dat magstrukture verval en gesag ondermyn word. Politici, kerkleiers, onderwysers en ander leiers- of gesagsfigure word nie altyd met agting bejeën nie.

Leonard Sweet (1999; 2001) beskryf die huidige kultuur as 'n 'participatory culture' (Niemandt 2007:103). Mense neem deel en besluit self. Hulle kies uit die verskeidenheid beskikbare moontlikhede. Leierskap wat ruimte bied en mense toerus om self leiding te neem, waar mense vertrou word om met wysheid deel te neem aan die organisasie, is effektief in so 'n kultuur.

Geloof is ten diepste deelnemend van aard (Niemandt 2007:104). *Missio Dei* beteken nie net dat God met die wêreld besig is nie, maar dat mense

deelneem aan God se sending en handelinge. Dit bots in wese met ’n institusionele benadering tot kerkwees waar lidmate onbeweeglik bly en slegs onbetrokke toeskouers is. ’n Missionale bedieningspraktyk begin by ’n nuwe verstaan van kerkwees (Niemandt 2007:107). Niemandt (2007:106) identifiseer vier vereistes vir die sinvolle deelname van lidmate aan ’n missionale bedieningspraktyk:

- eienaarskap en ’n langetermyn-verbintenis aan die geloofsgemeenskap
- onderlinge verantwoording aan mekaar
- saam onderskei wat God wil vir die geloofsgemeenskap
- ’n gedeelde visie.

Hoewel die gesprek oor die rol van lidmate in die bediening lank reeds gevoer word, is die resultate nog min. Van Ruler het reeds in 1952 daarop gewys dat die hele gemeente na binne en na buite diensbaar is. Elke lid van die gemeente staan in diens van die groter geheel. Elke lidmaat het genadegawes ontvang. Wanneer hulle gawes gebruik word, is dit nie ’n individuele handeling nie, maar is ’n handeling van die gemeente (Van Ruler 1952:11). Volgens Van Ruler (1952:8) word steeds tussen die besondere en die algemene ampte onderskei, maar daar behoort geen skerp skeiding te wees nie.

Kraemer (1958) ontwikkel vir ’n reeks lesings in Cambridge ’n ‘Theology of the laity’. Die lesings verskyn in 1960 in Nederland as *Het vergeten ambt in de kerk* (Kraemer 1960). In hierdie teologie van die gemeentelid wys hy op die noodsaak van ’n radikale hervorming van die kerk, selfs meer radikaal as dié van die sestiende eeu (Kraemer 1960:95). Dit is nodig omdat nie die wêreld nie, maar die Heilige Gees die kerk daartoe lei. Nuwe nadenke is nodig. Die kerk moet ’n nuwe vorm kry. Die manier hoe die kerk aan sy roeping gestalte gee moet nuut bedink word.

Volgens Kraemer behoort gemeentelede ’n beslissende rol in die transformasie van die kerk te speel. Lidmate doen hulle dienswerk vanuit ’n *theologiae obedientiae et gratitudinis* (Kraemer 1960:115) – op grond van hulle gehoorsaamheid aan God en dankbaarheid vir hulle verlossing deur Jesus Christus, kan hulle nie anders as om diensbaar te wees nie. Hulle mag nie weerhou word van die bediening van die evangelie nie. Kraemer bou sy teologie van die gemeentelid op ’n bepaalde ekklesiologie en kerkbegrip, wat soos volg saamgevat kan word (Kraemer 1960:122–146):

- Die kerk bestaan ter wille van die wêreld.
- Die kerk is missionaal.
- Die kerk is diakonaal.

Alle gedooptes is lidmate van die kerk en beseël tot diens. Kraemer stem saam met Barth wat in sy *Kirchliche Dogmatik* (KD IV/2) die kerk se bestaan saamvat onder die begrip ‘diensbaarheid’ (Kraemer 1960:147). As die kerk in totaliteit *ministerium* of *diakonia* is, dan word dienswerk nie net aan ampsdraers toevertrou nie, maar aan *alle* gemeentelede.

Hirsch (2006) gebruik die term *dissipelskap* om die rol van die gelowiges te beskryf:

> When dealing with discipleship, and the related capacity of generating authentic followers of Jesus, we are dealing with that single most crucial factor that will in the end determine the quality of the whole – if we fail in this point we must fail in all others. (bl. 102)

’n Dissipel was in die Bybelse tyd iemand wat geleer het by ’n leermeester of *rabbi*. Die verskillende rabbynse skole het elk hulle eie dissipels of leerlinge gehad. ’n Dissipel is dus nie in die eerste plek iemand wat volg nie, maar iemand wat leer.

Daarom gee Jesus aan sy dissipels die opdrag (Matt. 28) om mense sy dissipels te maak en hulle te leer om alles te onderhou wat Hy hulle beveel het. Dissipelskap impliseer: luister na Jesus se woorde, leer by Hom hoe ’n mens in die koninkryk van God leef en gaan vertel dit ook aan ander.

Die belangrikheid van die lidmaat in die missionale bedieningspraktyk is duidelik. Die uitdaging waarvoor die kerk te staan kom, is om die lidmate te transformeer van ‘objek van bediening’ tot ‘medesubjek’ van bediening. Lidmate behoort ten volle deel te neem aan die *missio Dei*. Ampsdraers het die verantwoordelikheid om hulle daarvoor toe te rus.

Spiritualiteit

Die vraag is wat ’n eg reformatoriese spiritualiteit behels. Myns insiens is dit nie individualisties nie. Dit word nie self deur individuele gelowiges bepaal nie. Dit is eerder ‘n gemeenskaplike spiritualiteit. Dit moet ’n egte of outentieke spiritualiteit wees. Dit sou byvoorbeeld vreemd en oneg wees as reformatoriese kerke ’n Rooms-Katolieke of pentekostalistiese spiritualiteit sou wou naboots.

Wat is dan eg reformatories? Die lewe van Calvyn[15] kan riglyne bied. Calvyn se persoonlike leuse, wat in ’n sekere sin ook tiperend van sy persoonlike geloofslewe was, was: *Cor meum tibi offero, prompte et sincere* (kyk Lee, H.B. 2004:103). Hierdie leuse word met illustrasies in verskeie van sy publikasies uitgebeeld, onder andere in die Franse vertaling van die *Institusie* van 1566 (Backus & Benedict 2011:94). Dit kan vertaal word

15. Gedeeltes hiervan is voorheen gepubliseer, sien Dreyer, W.A., 2014, ‘Conversio ad docelitam: Calvyn oor bekering en Christenwees’, *HTS Teologiese Studies* 70(3), Art. #2094, 5 bladsye. http://dx.doi.org/10.4102/hts.v70i3.2094.

as: ‘My hart offer ek aan U, sonder huiwering en met oortuiging’. Dit verwoord die oortuiging dat ’n mens se hele lewe in diens van God geoffer word.

Calvyn se werk spreek van ’n diep en persoonlike geloof, toewyding aan God en die oortuiging dat dit die Woord van God is wat ’n mens help onderskei wat God van jou verwag. Dit is anders as die streng, rigiede en veroordelende beeld wat dikwels van Calvyn geskep word. Toenemend word gewys op die ‘mistieke’ element wat by Calvyn teenwoordig was (Chin 2003:183–184). Daar was ’n inherente spanning by Calvyn: ’n warm, mistieke ingesteldheid, getemper deur ’n analitiese en logiese verstand. Vir Calvyn het geloof in Christus ’n lewe van dissipelskap en selfverloëning onder leiding van die Woord en Gees beteken (Van Wyk 2010:57–58).

Calvyn was 26 toe sy neef, Pierre Robert d’Oliviet (Olivétanus), se Franse vertaling van die Bybel, waarvan hy die voorwoord geskryf het, verskyn het (kyk Backus & Chimelli 1986:13–38). Olivétanus het Calvyn aangemoedig om die Bybel noukeurig te bestudeer, om tot groter insig te kom en te onderskei tussen ware en valse leer (Dankbaar 1957:7).

Van meet af aan is reformatoriese spiritualiteit gekenmerk deur respek en liefde vir die Woord van God (Dreyer 1998:297). Met behulp van die Woord word onderskei wat die wil van God is. Dit word kort en kragtig geformuleer as *sola Scriptura*. As een van die leidinggewende figure van die sestiende eeuse Kerkhervorming, wat dikwels moeilike besluite moes neem, het Calvyn altyd teruggegryp na die Woord as norm. Daarvolgens moes kerklike en persoonlike geloofsbesluite geneem word. Die korrelasie en integrasie tussen Calvyn se gelowig omgaan met die Woord, sy teologiese arbeid en praktiese

kerkhervorming gee 'n bepaalde integriteit aan sy lewe en werk. Calvyn kan nie anders verstaan word as 'n 'teoloog van die Woord' nie (Opitz 1994:99).

As teoloog van die Woord, doen Calvyn noukeurig eksegese van die hele Bybel en teken dit op in die vorm van kommentare. Sy waardering vir die Woord van God kom onder andere in sy eksegese van Psalm 1 na vore. Hy interpreteer die 'wet' waarvan Psalm 1 praat, as die hele Woord (*tota Scriptura*) van God. Calvyn skryf soos volg oor Psalm 1:1–2 en die vreugde wat gevind kan word in God se Woord (Calvin 1557:35):

> From his characterising the godly as delighting in the law of the Lord, we may learn that forced or servile obedience is not at all acceptable to God, and that those only are worthy students of the law who come to it with a cheerful mind, and are so delighted with its instructions, as to account nothing more desirable or delicious than to make progress therein. From this love of the law proceeds constant meditation upon it, which the prophet mentions on the last clause of the verse; for all who are truly actuated by love to the law must feel pleasure in the diligent study of it.

Dit is opvallend dat Calvyn in hierdie gedeelte onderskei tussen diegene wat hulle met God se Woord besig hou omdat hulle moet en diegene wat dit met vreugde doen. Om vreugde in God se Woord te vind, is nie iets waartoe 'n mens gedwing kan word nie. Dit vloei uit 'n innerlike oortuiging en uit die geloof wat deur die Heilige Gees gewek word.

Calvyn se teologie toon dat hy altyd 'n student van die Woord gebly het. Hoewel sy *Institusie* 'n besondere bydrae gemaak het tot die sistematisering van reformatoriese teologie en leer (*doctrina*), skryf hy in die voorwoord (1559:24) dat die doel is om lesers voor te berei om sélf die Woord van God te lees en sodat dit nie te moeilik of onverstaanbaar vir hulle sal wees nie. Ook in sy kommentaar op 1 Timoteus 4:13 reflekteer Calvyn oor die

'Skrif as die fontein van alle wysheid waarin die predikant alles kan vind wat aan die gemeente voorgehou moet word' (CO 52:302). Calvyn se totale teologie staan in diens van die Woord en wil bydra om God se Woord te ontsluit.

D'Assonville (2010:136–137) vat Calvyn se Skrifbeskouing (kyk Institusie I/6/1) en eksegetiese metode saam met die begrippe *sola Scriptura* en *tota et una Scriptura*. Die Skrif is nie net die enigste bron van ware Godskennis nie, maar moet ook in totaliteit en as 'n eenheid gelees en verstaan word. Sy diep respek vir die Woord van God word duidelik daarin dat hy nie selektief met die Woord omgaan nie. Die hele Bybel moes sistematies uitgelê en gepreek (*lectio continua*) word.

Calvyn se Skrifbeskouing weerspieël nie 'n formele, legalistiese benadering nie, maar eerder 'n dinamiese verstaan van die Woord wat in Christus ontstaan het. Uit sy waardering vir deeglike uiteensetting van die leer gegrond op histories grammatiese eksegese van die teks blyk dat Calvyn nie 'n fundamentalis was nie. Daarvan is die eksegese in sy kommentare 'n sprekende voorbeeld.

Vir Calvyn is daar 'n intrinsieke verbondenheid tussen Woord en Gees (D'Assonville 2010:136). Dit is duidelik verwoord in sy bekende antwoord aan Sadoleto (Calvin 1539:8):

> For seeing how dangerous it would be to boast of the Spirit without the Word, he declared that the Church is indeed governed by the Holy Spirit, but in order that that government might not be vague and unstable, He annexed it to the Word.

Die Gees openbaar geen nuwe leerstellings aan die gelowiges nie, maar lei hulle om in die Woord te onderskei wat dit is wat God verwag.

Teen hierdie agtergrond kan Calvyn se ampsbegrip verstaan word. Volgens sy *Les ordonnances ecclésiastique* (kyk Pont 1981:23–47) neem die Woord 'n sentrale plek in as dit kom by die amp van 'herder en leraar'.

Dit is die roeping van die gemeentelike pastor om die Woord te bestudeer, sodat dit suiwer verkondig en lidmate aangemoedig kan word om gehoorsaam aan God te leef. Die kerk leef onder die heerskappy van Christus, wat deur die Woord en Gees regeer tot eer van God.

Om ampsdraers met die Skrif besig te hou, tref Artikel 21 van die *Les ordonnances ecclésiastique* (kyk Pont 1981:26) die volgende maatreël: 'Sodat vasgestel kan word met watter toewyding elkeen die studie van die Skrifte beoefen en sodat almal teen luiheid beskerm sal word, sal elke week 'n ander leraar die Bybelgedeelte wat ter sprake is uitlê.' Van elke leraar word verwag om die noukeurige studie van die Skrif, nie uit dwang nie maar met vreugde, te onderneem.

'n Verdere aspek van Calvyn se geloofslewe was sy diep oortuiging dat 'n gelowige ἐν χριστῷ [In Christus] leef (Rom. 6:11). Vir Emil Brunner (1935:33) is Calvyn se verstaan van uitverkiesing, sakramente, die kerk en heiligmaking gegrond in sy verstaan van die eenheid met Christus, om 'in Christus' te wees.

Vir Calvyn behels die mistieke eenheid tussen die gelowige en Christus nie 'n opname van die gelowige in die Goddelike bestaan nie. Die gelowige word deur die geloof en die krag van die Heilige Gees met Christus een (Chin 2003:184). Chin (2003) formuleer dit soos volg:

> To be sure, Calvin's notion of *unio mystica* was the Reformer's solution to overcome Osiander's mystical teachings. What Calvin meant by *unio mystica* or 'union with Christ' did not involve any suggestion of a gross mixture of substances between Christ and the believer. For Calvin, it was a spiritual, yet real union. (bl. 205)

Vir Calvyn beteken ware Christenwees dat die gelowige deur die krag van die Heilige Gees één is met Christus en Hom daarom ook moet liefhê (kyk Lee, D.Y.K. 2004:2–5). Voorbeeld hiervan is wat Calvyn

geskryf het vir Olivétanus se 1535-uitgawe van die Bybel (kyk Backus & Chimelli 1986:13–38): 'Aan almal wat Jesus Christus en sy evangelie liefhet, groete'. Hierin verwoord Calvyn sy verstaan van Christenwees en rig hy 'n uitdaging aan die hele kerk. Christenwees beteken om in die geloof aan Christus verbonde te wees, om 'n dissipel van Christus te wees, iemand wat by Hom leer en Hom volg (Neuser 2001:16; Cottret 2000:89–90). 'n Dissipel van Jesus Christus beantwoord Christus se liefde met vertroue, getrouheid en liefde. Calvyn se verstaan van geloof beteken dat God die inisiatief neem, waarop die mens reageer. Op 'n resiproke wyse kom 'n liefdesverhouding tussen God en mens tot stand. Christenwees berus op 'n liefdesverhouding tussen die gelowige mens en Jesus Christus. Calvyn het homself beskou as iemand wat in 'n liefdesverhouding met Christus leef.

Christenwees, dissipelwees, kerkwees is selfverloëning (Calvin 1559:423–436). Selfverloëning kom tot uitdrukking in die verhouding met die medemens en met God. Christenwees beteken om afskeid te neem van mag en selfverheerliking en 'n lewe te leef waarin God verheerlik word in woord en daad. Dit is 'n lewe van toewyding aan God (heiligheid).

Christenwees, dissipelwees, kerkwees is inklusief. In Calvyn se voorwoord tot Olivétanus se Bybelvertaling skryf hy dat, om Christen te wees, 'n erflating is waaraan almal deel het, sonder aansiens des persoons (Backus & Chimelli 1986:32). Elkeen wat Jesus Christus erken en bely, dra die eretitel 'Christen'. Die eenvoudigste mense wat hulle vertroue in Christus stel, is 'Christene' en geroepe om tot eer van God te leef. Calvyn (1559:632) waarsku in sy *Institusie* (IV/1/13) dat mense versigtig moet wees om te wil onderskei wie ware en wie valse gelowiges is nie. Die kerk is en bly altyd *corpus permixtum*. Daar sal altyd foute en gebreke wees, want die kerk bestaan uit sondaars. Hierdie

standpunt verskil van dié van sommige Anabaptiste-groepe wat ʼn *societa perfecta* wou stig en 'sondaars' uit die kerk uitsluit. Christene mag hulle nie van die kerk afskei nie, maar behoort hulle eerder te onderwerp aan die vermaning van medegelowiges wat gehoorsaam soek na die wil van God (IV/1/15).

In die hersiene uitgawe van die *Les ordonnances ecclésiastique* (1561) stel Calvyn dat Christus deur die Woord die kerk regeer, deur die verkondiging van die evangelie. Calvyn praat soos volg oor die kerk:

> God is die outeur van die prediking, deur die Heilige Gees ... Die sigbare kerk is daar waar mense één God en Christus bely ... Waar die Woord gehoorsaam word ... waar gelowiges in liefde en in eensgesindheid om die nagmaal vergader (aangehaal uit Pont 1981:23).

Calvyn het waarskynlik in die loop van 1533 tot die Kerkhervorming oorgegaan. Dit was tydens sy verblyf in Angoulême waar hy navorsing gedoen het in die biblioteek van Du Tillet (Dankbaar 1957:25–28; Wendel 1978:42; Cottret 2000:65). Oor Calvyn se 'bekering' is heelwat bespiegel (kyk Lee, H.B. 2004:103–104). Die vraag is hoe dit gekom het dat ʼn briljante jong regsgeleerde met ʼn uitgebreide kennis van Latyn, Hebreeus, Grieks, filosofie, geskiedenis en die patristiek ʼn 'Christen' geword het.

Calvyn het selde oor homself geskryf. Tog bied enkele tekste ʼn blik op sy bekering en geloof. In sy Brief aan Sadoleto maak hy die opmerking dat hy nie vir God gekies het nie, maar dat God hom gekies en geroep het om in God se diens te staan. Dit het gebeur deur die 'verligting van die Heilige Gees' en God se Woord wat ʼn 'lewendige lig in sy hart gegee het'. Deur die Woord en die Gees kon hy 'onderskei waarop dit aankom'.

Calvyn beskryf sy bekering in die voorwoord van sy Kommentaar op die Psalms (Calvin 1557):

> God, by a sudden conversion, subdued and brought my mind to a teachable frame, which was more hardened in such matters than might have been expected from one at my early period of life. Having thus received some taste and knowledge of true godliness I was immediately inflamed with so intense a desire to make progress therein, that although I did not altogether leave off other studies, I yet pursued them with less ardour. (bl. 23)

Volgens Cottret is die betrokke sinsnede besonder moeilik om te vertaal (Cottret 2000:68). Ganoczy wys daarop dat in die Latynse teks (*conversio subita ad docelitam*) *subita* eerder as *subite* gebruik word. Eersgenoemde dui op ’n bekering deur die krag van God, terwyl laasgenoemde dui op ’n skielike bekering. Die verwarring word vererger omdat die woord *subita* ooreenkom met die Franse woord *subie*, dus iets wat met jou gebeur, iets buite jou beheer. Karl Barth (1995:138) is van mening dat die debat oor Calvyn se bekering as ‘skielik’ of ‘van Bo’ deur ’n piëtistiese verstaan van bekering beïnvloed word. Hy beklemtoon dat bekering God se ingrype in die lewe van ’n mens is en dat Calvyn, in die inleiding tot sy Kommentaar op die Psalms, dit ook só verstaan het.

Dit is verder opvallend dat Calvyn ’n baie spesifieke inhoud aan bekering gee, naamlik dat dit ’n ‘bekering tot leerbaarheid’ is. Om Christen te wees, beteken om te luister, om te onderskei wat God wil, om met ’n mens se oor naby die mond van die Here Jesus te leef. Bekering beteken dat Jesus Christus die Leermeester is, dat die gelowige luister na sy woorde en daarvolgens leef. Bekering impliseer dissipelskap en leergierigheid. Luister, leer en doen, lei tot die lewe (Matt. 7:24–29).

In sy Institusie (III/3/5) gee Calvyn (1559) ’n verdere uiteensetting van wat bekering is. Daar beskryf hy bekering as *poenitentia*, skulderkenning, boete, verootmoediging en ’n afkeer aan sonde. Dit behels ’n nuwe lewe van gehoorsaamheid:

> Indeed, I am aware of the fact that the whole of conversion to God is understood under the term 'repentance', and faith is not the least part of conversion … On this account, in my judgement,repentance can thus be well defined: it is the true turning of our life to God, a turning that arises from a pure and earnest fear of Him; and it consists in the mortification of our flesh and of the old man, and in the vivification of the Spirit. (bl. 411)

Calvyn (1559) bring bekering in verband met wedergeboorte. Bekering lei tot nuwe denke, 'n verandering van gees en ander uitwendige handelinge. Dit lei tot die begeerte om gehoorsaam en toegewyd aan God te leef. Die beeld van God word in die mens herstel:

> Therefore, in a word, I interpret repentance as regeneration, whose sole end is to restore in us the image of God that had been disfigured and all but obliterated through Adam's transgression … Accordingly, we are restored by this regeneration through the benefit of Christ into the righteousness of God; from which we had fallen through Adam. (bl. 420)

Die proses van heiligmaking is 'n gevolg van wedergeboorte. Hierdie proses behels 'n stelselmatige verandering (Lee, H.B. 2004:107). Wedergeboorte is 'n eerste stap in die proses van bekering en heiligmaking. In Christus word die mens 'n nuwe skepping. Dit is God se handeling wat die *conversionis originem* laat plaasvind. Daardeur begin God die werk in die mens. God skep in die mens die begeerte en ywer om geregtigheid na te streef en te doen. God self buig, vorm en rig menslike denke sodat mense met groot ywer die liefde wil nastreef. Hierdie transformasie en vernuwing is slegs moontlik deur die kragtige werk van God in die mens. In die proses ontvang die mens 'n nuwe gees en hart. So word die tweede skepping of wedergeboorte die begin van 'n egte Christelike spiritualiteit.

Bekering, vernuwing van denke, groter insig, om te kan onderskei waarop dit aankom, het vir Calvyn ten nouste saamgehang met teologiese studie. In die argief in Genève is daar meer as 20 000 dokumente wat

Calvyn met sy eie hand geskryf het. Die klassieke akademikus is aan die woord. Met sy kennis van die Bybel, teologiese vraagstukke en die geskiedenis van die vroeë kerk en met sy kennis van klassieke Romeinse en Griekse tekste en grondtale, kon hy bykans oor enige onderwerp grondige kommentaar lewer. ’n Bekering tot leerbaarheid was nie vir Calvyn beperk tot ’n paar teksverse uit die Bybel nie, maar was vir hom ’n intense bewussyn van die roeping om die Woord van God noukeurig te bestudeer en te verkondig. Daarvan getuig ook die meer as 1500 preke wat behoue gebly het (Cottret 2000:289).

Vir Calvyn was bekering en roeping keerkante van dieselfde saak (Cottret 2000:69). Beide noodsaak die wil om gehoorsaam na die wil van God te luister. Christenwees vra bekering, gehoorsaamheid en diensbaarheid. Christenwees beteken om leerbaar te wees. Christenwees beteken om die roeping wat ’n mens van God ontvang het, getrou uit te voer. Vir Calvyn was sy roeping die bestudering en verkondiging van die Woord.

Op die vraag na reformatoriese spiritualiteit sou Calvyn antwoord dat egte spiritualiteit by wedergeboorte en die eenheid tussen Christus en Christen begin. Dit gebeur deur die krag van die Heilige Gees en lei tot ’n lewenslange proses van bekering. Dit verg ’n lewe van toewyding aan God en vreugdevolle gehoorsaamheid aan die Woord van God. Christenwees gaan primêr oor die liefdesband tussen Christus en sy volgelinge. ’n Ware Christen wil na Christus luister, by Hom leer en in sy voetspore volg. Calvinistiese spiritualiteit verg ten diepste ’n bekering tot leerbaarheid – *conversio ad docelitam.* Dit kan nie sonder die werk van die Heilige Gees gebeur nie.

Theuns Dreyer (1998:293) som reformatoriese spiritualiteit soos volg op:

- *Dit gaan om God Drie-enig* (soli Deo gloria). God word vereer, verheerlik en aanbid. Spiritualiteit gaan ten diepste om *gebed*. Gebed is geloofstaal. Daar moet op nuwe maniere met gebed omgegaan word (kyk ook Greig 2007). Die gelowige buig in gebed voor die aangesig van God.
- *Dit gaan om die Woord* (sola Scriptura). God kom deur die Woord en Gees na die mens. Die gelowige lees, oordink en leef die Woord.
- *Dit is ʼn lewe uit genade* (sola gratia). ʼn Reformatoriese verstaan van die heil is dat God dit gee. Heil is nie in die mens te vind nie, maar in Christus. Alleen deur genade kry gelowiges deel aan die heil.
- *Dit is ʼn lewe van heiligmaking.* Die reformatoriese beginsel van *sola gratia* lei nie tot passiwiteit nie, maar tot ʼn lewe van bekering en heiligmaking. Dit is ʼn lewe in vryheid. Die wet van God word nie uit dwang gehoorsaam nie, maar uit dankbaarheid vir die verlossing wat reeds ʼn werklikheid is.
- *Dit glo God se beloftes* (sola fidei). In reformatoriese kringe is die gemeente ʼn verbondsgemeenskap. Deur die doop kry gelowiges deel aan die verbond en word deel van die kerk. God het beloof om vir hulle ‘n Vader te wees, deur Jesus Christus is die sonde afgewas en Heilige Gees wil in hulle woon.
- *Dit kom tot uitdrukking in die gemeente.* Reformatoriese spiritualiteit het ʼn gemeenskapsdimensie. Dit gaan nie net om die individu nie, maar ook om die gemeente wat versamel om God te loof en te eer en te aanbid. Spiritualiteit hang ten nouste met kerkwees saam.
- *Dit is ʼn lewe deur die Gees.* Kenmerkend van reformatoriese spiritualiteit is die oortuiging dat die Heilige Gees nie in gelowiges woon op grond van hulle eie dade of geloof nie, maar op grond daarvan dat God die

Gees op die kerk uitgestort het. Christus woon in gelowiges deur die Gees. Dit is die belofte.

’n Missionale bedieningspraktyk fokus onder andere op spiritualiteitsvorming. Dit vind plaas in die ruimte van openhartige geloofsgesprekke, gemeenskap, dissipelskap, wandel in die Woord en gebed. Vanuit ’n verdiepte spiritualiteit, in ’n lewende verhouding met God Drie-enig en in navolging van Christus kan die gemeente dien en getuig in die wêreld.

Die Woord

Gelowiges praat met mekaar en met ander oor God se Woord. Gelowiges vind vreugde in die Woord (Ps. 1). Gelowiges gaan met die Woord op weg (Ps. 119). Deur die Woord word die geloof versterk. Deur die Woord transformeer die Heilige Gees gelowiges se lewens sodat hulle waarlik kerk van Christus kan wees.

Die gemeente is ’n *leergemeenskap* (Goedhart 1984:80–108). Die kerk is ’n gemeenskap waar die verhaal van Jesus van geslag tot geslag oorvertel word. Deur die eeue heen het gelowiges aan mekaar, hulle kinders en vreemdelinge vertel van God se groot dade. Dit is ’n universele eienskap van godsdienste.

In ’n missionale bedieningspraktyk *herinner* gelowiges mekaar aan wat God gedoen het (Deut. 8–11). In die Ou Testament is dit een van die sentrale opdragte. Julle moet onthou. Julle mag nie vergeet nie. In die instellingswoorde van die Nagmaal dra Jesus dit aan die dissipels op om Sy dood in herinnering te roep.

In ’n modernistiese en institusionele benadering tot kerkwees het hierdie vertel van die geloofsverhaal en herinnering geformaliseerd geraak tot kategese waar kennis aan kinders oorgedra word. Die kerk se kategese-program is gestruktureer volgens hoe onderrig in skole plaasgevind het:

kinders ontvang onderrig met die oog op kennis, sodat hulle ’n bepaalde vakgebied kan bemeester.

Dit hou verband met die Griekse wysgere se verstaan van *denke* en *handeling*. Volgens Griekse filosofiese denke sou die regte kennis lei tot die regte optrede. Die Joodse benadering, daarteenoor, is dat die regte optrede sal lei tot die regte manier van dink. Soos Hirsch dit stel: ‘*Act your way into a new way of thinking*’ (Hirsch 2006:124). Dissipelskap, waar geloof prakties geleef word, is waarskynlik die beste leerskool vir geloof.

Kinders leer effektief deur spel, dinge te doen, verhale te hoor en die voorbeeld van ander te volg. ’n Kognitiewe benadering tot geloof in ’n akademiese leerproses het slegs beperkte waarde. So word geloof geobjektiveer en gerasionaliseer. Dit word moeilik deur kinders geïnternaliseer.

Die situasie is vererger met die verdwyning van huisgodsdiens. Huisgesinne het as klein groepe gelowiges versamel en die geloofswaarhede van geslag tot geslag oorvertel. Hierdie vrymoedigheid (en vaardighede) om oor die geloof te praat, het grootliks verdwyn. Nie eens in die ruimte van ’n huisgesin is daar meer die geleentheid of vrymoedigheid om oor Jesus te praat nie.

Gevolgtrekking

Missionale kerkwees begin by persoonlike en kollektiewe spiritualiteit en ’n lewe in verhouding met God Drie-enig, wat uitmond in dissipelskap. Die dissipels leer by Jesus en volg Hom in leer en lewe. Dissipelskap mond uit in die bediening van die evangelie deur alle gelowiges, binne en buite die gemeente.

So kom 'n geloofsgemeenskap tot stand wat as volk van God, huisgesin van die Vader, liggaam van Christus en tempel van die Heilige Gees leef. Die geloofsgemeenskap staan in diens van God, is diensbaar aan mekaar en is tot diens van die wêreld.

Veranderingsbestuur

Kerkhervorming is gehoorsaamheid aan God

Vernuwing, transformasie en kerkhervorming is nie oppervlakkige en kosmetiese veranderings nie, maar vra transformasie van denke en ingrypende vernuwing op alle vlakke van kerkwees. Dit verg 'n bepaalde kennis en vaardighede om so 'n komplekse proses te begelei, aangesien dit noodwendig tot spanning en konflik lei. Daarom verkies baie gemeentes om nie daarmee te begin nie. Hulle wil rus en vrede bewaar. In werklikheid lei so 'n keuse meestal tot stagnasie en verval. Kerkhervorming kan soos volg gedefinieer word: Kerkhervorming is 'n proses waarin die gemeente word wat dit reeds in Christus is, te wete die volk van God, die huisgesin van die Vader, die liggaam van Christus en die tempel van die Heilige Gees.

Ons moet egter besef: *Kerkhervorming is gehoorsaamheid aan God.* Dit is wesenlik dat die kerk voortdurend, op grond van die Woord, sal transformeer en hervorm. Dit word nie gemotiveer deur pragmatiese oorwegings ter wille van oorlewing nie. Dit is nie 'n noodmaatreël wat die kerk moet 'red' nie. Dit het te doen met bekering, gehoorsaamheid aan God, roepingsbewussyn en die eer van God (Guder 2000:150).

Kerke is van nature stadig om te hervorm. Die natuurlike ingesteldheid is om te bly soos wat ons is. Daar is dikwels die veronderstelling dat lidmate

die kerk sal verlaat indien te veel dinge hervorm of verander word. Die teendeel is eerder waar: Labuschagne (2009:156–157) se navorsing het aangetoon dat 'n gebrek aan hervorming die kerk benadeel. In sy ondersoek dui 94% van die respondente aan dat hulle transformasie as noodsaaklik vir die kerk beskou (Labuschagne 2009:206).

Enige poging tot hervorming van die kerklike praxis bly 'n waagstuk en sal voortdurend aangepas moet word. Daar is talle bestaande modelle en benaderings en nuwes word steeds voorgestel. Vir kerke met 'n institusionele benadering tot kerkwees, is hervorming 'n besonder moeilike proses as gevolg van 'n natuurlike weerstand teen verandering en die onvermoë om nuwe geloofspraktyke te vestig (Heitink 2007:355).

Barth se waarskuwing dat kerkhervorming nie in die eerste plek van menslike aktiwiteite of goeie bestuur afhang nie, is belangrik. Kerkhervorming is gehoorsaamheid aan God, maar dit is tegelykertyd God wat deur die kragtige werking van sy Woord en Gees mense se denke vernuwe en die kerk hervorm. Dit beteken egter nie dat die mens geen verantwoordelikheid het nie. God se handelinge sluit nie menslike handelinge uit nie, inteendeel – dit vra dat gelowiges met groot verantwoordelikheid met die kerk omgaan. Hervorming is nie net 'n geloofsaak nie, maar vra ook dat die insigte vanuit verskillende hulpwetenskappe benut word. Vervolgens word hieraan aandag gegee.

Weerstand teen hervorming

Talle gemeentes wat hulle op die pad van hervorming begeef het, het hulle vasgeloop teen lidmate en ampsdraers se onwilligheid om te verander. As gevolg van konflik en spanning, word pogings tot hervorming en transformasie gestaak. Dit lei tot wantroue en verdeeldheid. Teleurstelling en frustrasie met die proses is dikwels die aanleidende oorsaak waarom

aktiewe en meelewende lidmate wat gehoop het op vernuwing en verdieping, die kerk verlaat.

G.R. Rendle (1998:110) beskryf vanuit sosiologiese en sielkundige perspektiewe veranderingsprosesse. Hy is van mening dat aanvanklike weerstand teen transformasie tot die uiteindelike aanvaarding daarvan, soortgelyk is aan Elizabeth Kübler-Ross se beskrywing van die rouproses waardeur terminale pasiënte en hulle familie gaan (Kübler-Ross 1969:38–137; Seed Educational Trust 2008:26). Daar is ooreenkomste tussen die aanvaarding van dood en aanvaarding van verandering. In ’n transformasieproses (kerklik, polities, maatskaplik) ervaar mense ’n gevoel van verlies, ontnugtering en onsekerheid.

In tye van woede en weerstand ontstaan intense aktiwiteit wat noodwendig tot konflik lei. Weerstand teen transformasie funksioneer op drie vlakke (Seed Educational Trust 2008:31):

- Daar is gebrekkige kennis en blootstelling (*I don’t get it...*).
- Op die verlies van mag, status en respek volg dikwels psigiese en emosionele reaksies soos gevoelens van onvermoë, isolasie en lusteloosheid (*I don’t like it...*).
- Persoonlike verskille as gevolg van kulturele verskille en verskille in waardes (*I don’t like you ...*).

Stolling

Weerstand teen transformasie het ook te doen met ’n verskynsel wat ek stolling noem (in Engels *stuckness)*. Dit is ’n sterker woord as die stagnasie waarna Heitink (2007:20) verwys. Stolling dui op vloeistof wat verander in ’n vaste stof en onbeweeglik word. Die kerk stol in vaste strukture en onaanpasbare kerklike praxis.

Stolling hou verband met ’n manier waarop oplossings vir probleme gesoek word:

> We tend to make use of well-intended solutions built into the rules and structure of the system – solutions that create life-draining feedback loops ... we try to solve difficulties of living and working together in ways (usually the same old ways) that make things worse by creating self-enforcing vicious circles. (Seed Educational Trust 2008:13)

Ironies genoeg is stolling dikwels die resultaat van suksesse in die verlede. Omdat 'n bepaalde benadering of proses in die verlede gewerk het, word daarmee voortgegaan, selfs al sou nuwe omstandighede dit ontoepaslik maak. Dit is vir organisasies of kerke wat voorheen suksesvol was, moeilik om kreatief en buite die gewone konvensies te dink en op te tree. Simptome van stolling is die volgende (Seed Educational Trust 2008:13–14):

- konflik
- 'skuldiges' word geïdentifiseer
- die onvermoë om nuwe lede uit diverse agtergronde te betrek
- dalende getal lede
- swak erediensbywoning
- groepvorming
- gebrek aan visie
- die verlede word geïdealiseer
- bestaande strukture word in stand gehou
- bediening stol in vaste en onveranderlike vorme.

Volgens K.A. Halstead (1998:2) is daar by gemeentes wat daarin slaag om stolling te deurbreek en te begin met 'n proses van hervorming, hernude energie, oop kommunikasie, vertroue in die leiers van die gemeente en 'n gevoel van verdieping in geloof en volwassenheid in dissipelskap. Hulle kan beter aanpas by veranderende omstandighede.

Wanneer kerke of gemeentes vasval en stol, is dit dikwels nodig om (1) eksterne fasiliteerders by te bring om die proses van transformasie te begelei en (2) leiers toe te rus sodat hulle op 'n kundige wyse, deur middel

van fasiliterende leierskap, die proses van transformasie kan begelei. In die hele proses is die opbou van goeie verhoudings en vertroue van kardinale belang.

Die leierskorps van ’n gemeente of ’n kerk moet die basiese beginsels van stolling, transformasie, konflik en veranderingsbestuur verstaan. Hierin skiet die tradisionele teologiese opleiding van predikante tekort. Min predikante verstaan die kompleksiteit van verandering en het die vaardighede om dit te bestuur. Dan word predikante vasgevang in ’n web van konflik en ’n gebrek aan visie. Hulle verloor moed. Dit is myns insiens een van die hoofoorsake van die groot getalle predikante wat die bediening verlaat.

Liniêre en aanpasbare verandering

Een van die belangrikste deurbrake op die terrein van veranderingsbestuur is die onderskeid tussen *liniêre* en *aanpasbare* verandering (in Engels *Linear vs. adaptive change*). Ander terminologie wat benut word, is *tegniese* of *meganiese* verandering teenoor *chaotiese* verandering (Seed Educational Trust 2008:21; sien Niemandt 2007:52).

Tegniese of liniêre verandering is ’n *proses van geleidelike innovasie.* Die oortuiging is dat oplossings binne die groep se vermoë lê en dat verandering die instandhouding van bestaande strukture sal verseker (Niemandt 2007:52).

Chaotiese of aanpasbare verandering is ’n proses van skeppende innovasie. Dit vereis transformasie op die diepste vlakke en laat niks onaangeraak nie (Niemandt 2007:52). Die oortuiging is dat oplossings nie binne die groep se vermoë is nie. Die organisasie moet verander of sterf. Die oplossings is van groot belang vir die toekoms en vereis ’n radikale breuk met die verlede. Chaotiese en aanpasbare verandering word gebore uit die pyn van ’n bepaalde situasie en die verleentheid dat geen

vanselfsprekende oplossing voor hande is nie (Seed Educational Trust 2008:22).

Chaosteorie gaan van die standpunt uit dat daar baie veranderlikes is en dat die lewe kompleks is. Dit is daarom onmoontlik om te voorspel hoe 'n veranderingsproses sal verloop. Die mees onverwagte dinge kan gebeur. Chaos is nie noodwendig 'n verleentheid nie, maar bied 'n geleentheid tot verandering. Chaos is die 'normale' verloop van sake. 'n Modernistiese denksisteem vereis dat verandering / vernuwing / hervorming glad en volgens bepaalde reëls sal verloop. In die praktyk gebeur dit egter selde dat die proses sonder momente van chaos verloop. Die belangrike insig is dat *chaos normaal* is.

Heifetz (1994:76) beklemtoon dat aanpasbare verandering afhanklik is van die vermoë om te *leer* en andersyds om dit wat geleer is, in die praktyk *toe te pas*. Juis dit is 'n kernprobleem met kerkhervorming. Predikante, kerkleiers en lidmate ontsien dikwels die moeite om nuwe vaardighede aan te leer en bly eerder by die bekende.

Wanneer kerkhervorming beperk bly tot die liniêre verandering van strukture, nuwe programme, beter toerustingsmateriaal of ander musiek in die erediens, bly dit steeds op die institusionele vlak funksioneer en is dit niks meer as 'n kosmetiese verandering nie. In wese verander niks nie. Guder (2000), in navolging van Barth, som dit soos volg op:

> There is a tendency, especially in the North American churches, to solve problems by reorganization. What I have tried to make clear, is that the church's crisis is one of fundamental vocation, of calling to God's mission, of being, doing, and saying witness in faithfulness to Jesus Christ, our Lord. Our missional challenge is a crisis of faith and spirit, and it will be met only through conversion, the continuing conversion of the church. (bl. 150)

'n Nuwe sisteemverhaal

Aanpasbare transformasie vereis verandering op die diepste vlak. Niks word onaangeraak gelaat nie (Niemandt 2007:52). Aanpasbare verandering

begin by die verandering van denksisteme, van die sisteemverhaal, van die paradigma.

Hirsch (2006) stel dit soos volg:

> Restructure the organization and leave the systems story in place, and nothing changes in the organization. It's futile trying to revitalize the church, or a denomination, without changing the system. (bl. 54)

Hirsch (2006:53) verstaan 'n systems story as '*the set of* core beliefs *which result from the* multiplicity of conversations *and which maintains the unity of culture*'. Hierdie 'kernwaardes' en 'diskoerse' word myns insiens sigbaar in die volgende:

- die teologiebeoefening
- simbole en rituele
- organisatoriese struktuur en beheerstelsels.

Enige proses van kerkhervorming of vernuwing van strukture begin met nuwe denke. Kerkhervorming begin met wat in die hart en verstand van lidmate en predikante leef. Daarom is die begeleiding van lidmate en predikante uiters belangrik. Deur inligting, toerusting, voortgesette opleiding en gespreksgeleenthede kan hulle in die proses van kerkhervorming begelei word tot 'n verdiepte verstaan van kerkwees. Gesprek moet op *agt vlakke* gevoer word (Seed Educational Trust 2008:36):

- Mense moet die dringendheid van kerkhervorming verstaan, sodat hulle gemotiveerd kan wees om aktief daaraan deel te neem.
- Soveel moontlik mense moet betrek word. Die gesprek moet inklusief wees.
- 'n Gesprek oor die gedeelde visie en die beste strategie is nodig.
- Die inhoud van kerkhervorming moet verstaan word.
- Deelnemers moet bemagtig word deur opleiding en toerusting.

- Suksesverhale, waar hervorming gelei het tot ’n verbetering van die situasie, dien as motivering.
- Suksesse moet gekonsolideer word. Dit moedig mense aan om deel te neem.
- Hervorming moet toekomsgerig wees.

Fasiliterende leierskap

Tradisioneel het ampsdraers die leiding geneem in alle sake wat die welsyn en voortgang van die kerk raak. Ampsdraers neem die besluite oor kerkwees. Hulle doen dit op grond van die Woord en onder leiding van die Gees in amptelike vergaderings. Dit is inherent ’n outoritêre besluitnemingsproses. Die term ‘leierskap’ is vreemd aan die kerk, hoewel Romeine 12:8 tog daarna verwys: ‘As ons leiding gee, dan met toewyding.’ Leiding gee, is een van die gawes waarmee die Heilige Gees gelowiges toerus vir die voortgang en welsyn van die geloofsgemeenskap.

As transformasie die doel is, behoort die onderskeid tussen ampsdraer en lidmaat kleiner te word en behoort lidmate ’n groter rol in die gemeente te speel. Lidmate behoort ook leiding te neem. Ook waar die amp nog op die voorgrond is, behoort ampsdraers oor basiese leierskapsvaardighede te beskik.

In enige proses van verandering en transformasie is leierskap van groot belang. Transformasie misluk wanneer die persone wat dit begelei, (1) nie die kompleksiteit van die proses verstaan nie en (2) nie oor die nodige leierskapsvaardighede beskik om ’n komplekse veranderingsproses te fasiliteer nie.

Wat die rol van leierskap in die transformasie van gemeentes betref, is die volgende faktore van belang:

Identiteit

> A leader's role is not to make sure that people know exactly what to do and when to do it. Instead, leaders need to ensure that there is strong and evolving clarity about who the organization is. When this clear identity is available, it serves every member of the organization. (Wheatley 1999:131)

Die primêre verantwoordelikheid van 'n leier is om die *identiteit* van die organisasie duidelik en konsekwent te verwoord. Toegepas op die kerk, is die kritiese vraag: Wat is die egte identiteit van die kerk?

Identiteit hang ten nouste saam met spiritualiteit (kyk Dreyer 1998:301). 'n Verlies aan spiritualiteit lei tot 'n verlies aan identiteit en die onnadenkende nabootsing van ander vorme van spiritualiteit en identiteit. 'n Voorbeeld is wanneer gemeentes uit 'n reformatoriese tradisie charismatiese spiritualiteit probeer naboots.

Identiteit het ook daarmee te make of die kerk primêr as instituut of as organisme funksioneer. Dikwels word identiteit gekoppel aan die uiterlike gestalte van die kerk (denominalisme) of elemente daarvan. In 'n institusionele paradigma is dit die taak van kerkleiers en predikante om die identiteit van die kerk of gemeente te beskerm en uit te bou. Waar dit nie gebeur nie, lei dit tot marginalisering en'n vertrouensbreuk. Verskuif die fokus na 'n organiese verstaan van kerkwees met die kerk as liggaam van Christus, is die egte identiteit van gelowiges en die kerk *om in Christus te wees.*

As gelowiges in verbondenheid met Christus lewe en een is met Hom in sy dood en opstanding, bepaal dít die identiteit van die kerk of gemeente. Bothma (1996) formuleer dit soos volg:

> Om 'in Christus' te wees, beteken dat die gelowige hulself met die lewe van Jesus (en die Jesus-saak) identifiseer. Anders gestel, die gelowige leef op grond van die geloof soos Christus op grond van die geloof geleef het. Dit geskied na analogie van die lewe van Christus. Dit behels onder andere: 'n intieme verhouding met God die

> Vader en 'n absolute sekerheid van God se teenwoordigheid in die lewe van die gelowige. (bl. 43)

Van leiers in die kerk kan dus verwag word om die egte identiteit van die kerk te weerspieël, naamlik 'n identiteit wat bepaal word deur die eenheid met Christus en roepingsbewuste diensbaarheid in God se koninkryk (spiritualiteit). Waar so 'n verdiepte spiritualiteit en kerkbegrip by predikante of kerkleiers ontbreek, is 'n gebrekkige identiteit, leiding en bediening die gevolg. Dit dra by tot die verval van die kerk.

Waardes

Leiers is verantwoordelik daarvoor om die kerk te begelei om *kernwaardes* te handhaaf.

Deurslaggewende waardes sentreer in wat Christus die dissipels geleer het, naamlik die *waardes van God se koninkryk*. Hierdie waardes staan dikwels lynreg teenoor die waardes van die wêreld waarin die kerk leef en werk.

Dit gebeur maklik dat die kerk en kerkleiers die waardestelsel van die konteks onkrities handhaaf en inkorporeer in die waardestelsel van die kerk. Dit kan duidelik gesien word in die Suid-Afrikaanse kerkgeskiedenis.

Die kerk beland in 'n verleentheid telkens wanneer die waardes van die konteks ten opsigte van sekere sake verander. Dan moet die kerk vorige besluite herroep en nuwe standpunte formuleer. Daarmee verloor die kerk integriteit en geloofwaardigheid. Dit maak dit moeilik om met vrymoedigheid in die wêreld van die kerk se geloof te getuig.

Die samelewing en die kerk het behoefte aan leiers wat konsistent en konsekwent die koninkryk van God voorop stel en lei soos wat Christus leiding gegee het. Dit vra van kerkleiers om soms ongewilde

besluite te neem, maar op die lang termyn word dit dan vir die kerk moontlik om met integriteit te kan getuig van Jesus Christus en die koninkryk van God.

Deelnemende leierskap

In ’n proses van transformasie is dit nodig dat leiers hulle fokus verskuif van ’n *bevelende en beherende* benadering na ’n *deelnemende* benadering. Lewin en Regine (1999) stel dit soos volg:

> Rather than seeing themselves as the ultimate authority, with all the answers, their authority rested in their ability to see the wholeness of the organization and potential of the people in their organization. (bl. 270)

In ’n komplekse sisteem soos die kerk behoort leierskap vertikaal én horisontaal te funksioneer eerder as om in enkele persone gesetel te wees. Lewin en Regine (1999) stel dit soos volg:

> A command-and-control, or mechanistic, style of management tends to shackle companies close to the static state, because it dampens interactions among its components, which impedes the emergent creativity from the level of front-line people. This model of management worked well enough in the Industrial Age economy, but is much less effective in the connected economy of the Information Age. (bl. 54)

Leierskap is daarvoor verantwoordelik om die potensiaal van elke werknemer in die organisasie te laat ontwikkel. Jaworski (1998) stel dit soos volg:

> It is not about positional power; it’s not about accomplishments; it’s ultimately not even about what we do. Leadership is about creating a domain in which human beings continually deepen their understanding of reality and become more capable of participating in the unfolding of the world. (bl. 3)

’n Noodsaaklike denkskuif is dat beheer en besluitnemingsbevoegdhede nie net by ’n paar ampsdraers of amptelike vergaderings berus nie, maar dat alle lidmate aan hierdie verantwoordelikheid deel het.

Dit verg ’n besondere leier om afstand te doen van beheer, maar terselfdertyd voldoende invloed uit te oefen dat gemeentelike prosesse in beweging bly. Dit hang nie net van die persoon en die vaardighede van die predikant af nie, maar ook van die onderlinge vertrouensverhouding tussen lidmate en ampsdraers.

Kerklike leiers moet ’n klimaat skep waar lidmate met vrymoedigheid die inisiatief kan neem en leiding kan gee ten opsigte van gemeentelike bediening. So word energie gegenereer en groeipotensiaal verwesenlik.

Paradoksale leierskap

Die paradoksale aard van leierskap lê daarin dat ’n leier enersyds oortuig is van die wese, koers en waardes van die kerk en andersyds oop is en die geleentheid bied vir transformasie en dinamiese ontwikkeling. Die paradoks kan saamgevat word in: ‘*being leaders by not leading*’. Paradoksale leierskap word soos volg beskryf (Lewin & Regine 1999):

> *The paradox of allowing*. Direction without directives; freedom without guidance; authority without control.
>
> *The paradox of accessibility*. Visible and invisible, mutual but not equal. Visible, as available when needed; invisible when not needed; visible, as mutual and one of the people; and yet as a leader not mutual and invisible as one of them.
>
> *The paradox of attunement*. Knowing and not knowing. Knowing through hunches, intuition and senses and not knowing all the facts. (bl. 272)

’n Paradoksale benadering tot leierskap is strydig met hoe dit nog altyd was in die kerk. Die tipiese kerklike model van ’n institusionele benadering tot kerkwees is dat amptelike vergaderings en ampsdraers

die besluite neem. Daar word geglo dat besluite deur die Woord en Gees gelei word. Dit is ’n ‘van-bo-na-onder’-proses. Besluite word gehoorsaam. So ’n benadering lei tot onmondigheid, ’n gebrek aan deelname en passiwiteit by lidmate.

Oor die eeue is dikwels gesê dat die kerk nie ’n demokrasie is nie, maar ’n teokrasie. Christus regeer self deur die Woord en Gees, deur die ampte en die vergaderings van die ampte. Geordende ampsdraers wat in vergaderings byeenkom, is die ‘eintlike’ leiers. Hulle moet alle besluite neem en toesien dat dit uitgevoer word.

So ’n benadering sou teologies begrond kon word, maar is nie die enigste moontlike perspektief nie. Daar is ook die perspektief dat die kerk die liggaam van Christus is. Elke ledemaat is toegerus met gawes wat onder leiding van die Heilige Gees aangewend word tot opbou van die gemeente. Een van die gawes is om ‘leiding te gee’ (1 Kor. 12:27–30). Daar is geen aanduiding dat die gawe beperk is tot geordende ampsdraers nie.

Die wyse waarop kerklike leierskap in die verlede gefunksioneer het, behoort krities hersien te word. Die uitdaging is om (1) leierskapsvaardighede te ontwikkel en (2) dit op ’n sinvolle wyse toe te pas in die kerk en gemeente.

Veranderingsbestuur en kerkhervorming stel besondere eise aan predikante en ander gemeentelike leiers. Gebrekkige kennis en vaardighede ten opsigte van transformasie en leierskap is een van die hoofprobleme van predikante wat nie hierin geskool is nie.

Die klem op die klassieke tale, eksegese en prediking in die teologiese opleiding berus op die opvatting dat die erediens en die uitleg en verkondiging van die Woord die hooftaak van predikante is. Eeue lank het predikante Sondae die Woord verkondig en die gemeente gedurende die

week pastoraal versorg. Die Heer van die kerk sou vir die res sorg en self die kerk laat groei.

Dit word toenemend duidelik dat hedendaagse eise aan kerkleiers meer behels as net die Woordverkondiging. Geestelike leierskap op elke denkbare terrein is nodig. Die prediking en pastoraat is maar twee van hierdie terreine.

Daar moet dus nuut oor kerkwees gedink word. Transformasie behoort hoog op die agenda te wees. Transformasie is egter onbekende terrein vir die meeste predikante. Dit laat hulle met 'n gevoel van angs en onmag. Hulle weet nie hoe om die regte leiding aan die gemeente te gee nie.

Die krisis waarin die kerk verkeer en die noodsaaklikheid van kerkhervorming vereis dat leierskapsontwikkeling 'n kernaspek van teologiese studente se opleiding sal uitmaak.

Nuwe geloofstaal

Die kerk is 'n ruimte waar oor God gepraat kán word. Taal maak geloof moontlik. Taal gee uitdrukking aan geloof. Reeds meer as 2000 jaar lank het die kerk in elke denkbare konteks taal gevind om uitdrukking te gee aan die diepste religieuse ervaring van en geloof in Jesus Christus. Die geloofstaal wat die kerk praat, het 'n buitengewone vermoë om grense te transendeer en nuwe werklikhede te skep. Ten diepste word dit 'n diskoers wat heenwys na God self (Mannion & Mudge 2010:3).

In die Nuwe Hermeneutiek (gebou op die insigte van Ernst Fuchs, Gerhard Ebeling en Hans-Georg Gadamer, in aansluiting by die filosofie van Martin Heidegger) word die betekenis en die krag van taal uitgewys.

Vir Heidegger kom die *Dasein* in taal tot uitdrukking. Dit is nie die mens wat geboorte gee aan taal nie. Die mens word gebore uit taal. Taal is nie net 'n instrument van kommunikasie tussen mense nie. Dit is 'n gebeurtenis. Dit bring iets tot stand. Dit roep syn in aansyn (kyk Van Aarde 2004).

Hoe word daar gepraat oor die kerk en gemeentes? Taal is van wesenlike belang vir die kerk. Taal skep werklikheid. Nuwe taal skep nuwe werklikhede.

Selfs waar daar nog 200 of 300 lidmate is, word daar al gepraat van gemeentes wat 'grensgevalle' of 'sterwend' is. Hulle word beoordeel aan die hand van 'n begroting wat klop, of nie. Daar word gou geoordeel dat 'n gemeente nie meer bestaansreg het nie. Die finale sluit van die gemeente se deure word noukeurig beplan en bestuur.

In die kerk word gepraat van rasionalisasie, die herontplooiing van personeel, die herstrukturering van programme. Die terminologie word ontleen aan die bestuurswetenskappe. Die taal weerspieël 'n institusionele benadering tot kerkwees. Dit reflekteer die polemiek en geweld van die wêreld. Dit skep 'n klimaat van pessimisme. Mense berus daarby dat die kerk besig is om onherroeplik agteruit te gaan.

Dit is juis hierdie soort taalgebruik wat daartoe lei dat mense van God vervreemd raak. Die kerk (en die taal van die kerk) het 'n struikelblok vir die evangelie geword (Niemandt 2007:38). In die modernistiese taalgebruik van die kerk word kennis as mag verstaan en gaan dit oor beheer en kontrole. Die taal weerspieël 'n analitiese ingesteldheid waar probleme tot in die fynste besonderhede oopgevlek word en Bybel en geloof geproblematiseer word (Niemandt 2007:16–19).

Taal kan nuwe moontlikhede skep of kan alle hoop vernietig. Taal kan opbou of afbreek. Taal kan vasvang of bevry. Taal laat stagneer of transformeer. Solank die ou bekende taal gebruik word, sal niks verander nie. Dit is nodig om *nuwe geloofstaal* te praat.

In die kerk gaan dit om kommunikatiewe handelinge in diens van die evangelie (Firet 1987:260). Kommunikasie (taal) is onderliggend aan alle geloofshandelinge (Pieterse 1990:49). Gebed, sang, prediking, skuldbelydenis, geloofsbelydenis, pastorale sorg, evangelisasie, vergaderings – alles berus op die vermoë van die mens om taal te gebruik en uitdrukking te gee aan denke, ervaring en geloof. Geloofstaal skep hoop en verbeel(d) God se toekoms vir die wêreld.

Kommunikasie in die een-en-twintigste eeu betrek al die sintuie. Hedendaagse mense leef in 'n wêreld van visuele media. Hulle taal is drome, metafore en beelde. In inklusiewe eredienste word kuns en tegnologie aangewend en die gawes van lidmate benut op so 'n manier dat hulle direk kan deelneem en leiding gee. Die erediens en die prediking is kuns. Mense word aangegryp deur die skoonheid van die Woord.

Metafore en beelde kom veral tot uitdrukking in rituele en sakramentele handelinge. Waar die betekenis van sakramente soos die doop en die Nagmaal herontdek word, lei dit tot nuwe insig en verdiepte spiritualiteit.

Kreatiewe mense is 'n groot bate in die kerk. Hulle kan nuwe werklikhede verbeel(d) en verwoord. Dromers kan dinge gedoen kry. Radikale vrae kan gevra word (Niemandt 2007:120–121). Kreatiewe denke is nodig vir transformasie, sodat 'n missionale lewenswyse en

nuwe bedieningspraktyke 'n werklikheid kan word. Jaworski (1998) stel dit soos volg:

> In particular, as humans, the only world we can have is the one we also create together through our language and interactions. Even more important … this knowledge compels us to see that our world, our communities, our organizations will change only if we change. (bl. 175)

Daar moet op 'n nuwe en kreatiewe manier oor God gepraat en gepreek word. Nuwe metafore (kyk Brueggemann 1989:3), nuwe terminologie, nuwe maniere om geloof te verwoord, nuwe denke wat uitgedruk word in nuwe begrippe, skep nuwe werklikhede en fasiliteer transformasie.

Vir Hans-Georg Gadamer (1977:59) is daar 'n direkte verband tussen 'n sinvolle toekoms en taal. 'n Sinvolle toekoms kan slegs deur taal verbeel(d) word omdat taal nuwe moontlikhede skep. Wanneer kommunikasie verander, verander die uitkyk op die lewe. Dit lei tot 'n nuwe verstaan, wat weer lei tot diep psigiese verandering (Niemandt 2007:18).

De Beer skep die term *inventiewe denke* (in Engels *to invent*). Inventiewe denke steek nie vas by ou vertroude metodes en kennis nie, maar put inspirasie uit verskeie oorde. Deur inventiewe denke (en die taal wat dit tot uitdrukking bring) kan 'n nuwe toekoms in die vooruitsig gestel en hoop gevind word (De Beer 2008:154). Net deur taal kan die mens werklik mens wees. Net deur taal kan 'n mens 'n sinvolle toekoms verbeel en verwoord. Die teenoorgestelde is ook waar – die misbruik van taal kan alle hoop vir die toekoms vernietig en die wese en bestaan van die mens degradeer.

George Orwell skep in sy roman *1984* die woord 'newspeak' om aan te toon hoe taal gebruik word om mense te beheer en hoop te vernietig deur

woordeskat in te perk. Volgens Orwell is dit nie moontlik om ’n nuwe wêreld te bedink sonder die woordeskat om dit te verwoord nie. Hy stel dit soos volg (Orwell 1949):

> By 2003, earlier probably, all real knowledge of Oldspeak will have disappeared. The whole literature of the past will have been destroyed. Chaucer, Shakespeare, Milton, Byron – they’ll only exist in Newspeak versions, not merely changed into something different, but actually contradictory of what they used to be. Even the literature of the Party will change. Even the slogans will change. How could you have a slogan like ‘freedom is slavery’ when the concept of freedom has been abolished? The whole climate of thought will be different. In fact, there will be no thought, as we understand it now. Orthodoxy means not thinking – not needing to think. Orthodoxy is unconsciousness. (bl. 253)

Die Kerkhervorming van die sestiende eeu is ’n voorbeeld van hervorming op grond van nuwe begrippe en taalgebruik. Begrippe soos *sola Scriptura, sola fidei* en *sola gratia* is aangewend om ’n nuwe teologie op ’n nuwe wyse te verwoord. Dit het ’n paradigma verander en ’n nuwe werklikheid geskep. Transformasie en hervorming is net moontlik wanneer teologie nuut beoefen en nuwe taal geskep word. Daaruit kan ’n nuwe kerklike praxis voortvloei. Veranderde teologiese denke is voorwaarde vir die vernuwing van kerkwees.

Christene glo dat die Woord die krag het om te skep. God praat en alles kom tot stand. Die Woord word mens (Joh. 1) en woon onder mense. Niks kom sonder die Woord tot stand nie. Deur die Woord skep God ’n nuwe werklikheid. Deur die Woord kom mense tot geloof, sterf saam met Christus en staan saam met Hom op tot ’n nuwe lewe. Die Woord bevry. Dit skep nuwe bestaansmoontlikhede.

In sy kommentaar op die Belydenis van Nicea maak Van Selms (1952) van kreatiewe metafore gebruik om die Christelike geloof te beskryf. Hy toon aan hoe *credo* (ek glo) op dieselfde manier funksioneer as *ek vrees.* Dit hou verband met lyding. Ek kan alleen in vrees en as gekruisigde

erken dat *ek glo* (Van Selms 1952:11). Geloof hoef nie net in rasionele en dogmatiese terme verwoord te word nie. Ander moontlikhede is byvoorbeeld:

- *Geloof is om te bewonder*. ’n Mens word aangegryp deur skoonheid. ’n Mens besluit nie om te bewonder nie, dit gebeur met jou.
- *Geloof is om te skrik*. ’n Mens besluit nie om te skrik nie. Dit gebeur met jou. Geloof slaan ’n mens se asem weg.
- *Geloof is om verlief te raak*. ’n Mens besluit nie om verlief te raak nie. Dit gebeur met jou.

Geloof hou eerder verband met lyding, vreugde, skoonheid en kuns as met logika. Vir Rudolf Bohren (1980:17) is die prediking iets wat *vreugde* bring. Preek is soos skilder, soos ski teen ’n sneeuhelling af, soos om ’n boom af te kap en te sien hoe dit val. Prediking kan egter ook die Woord verduister en alle vreugde verdryf (Bohren 1980:Voorwoord). Bohren kritiseer predikante wat as godsdienstige beamptes mense verveel met eindelose teologiese korrektheid (Bohren 1980:404). Prediking is volgens hom ’n lewende gebeure:

- Prediking is op weg wees, ’n pelgrimsreis.
- Dit bring vreugde.
- Dit bring pyn.
- Dit is kuns.
- Dit is ’n heilige spel.
- Dit is ’n waagstuk.
- Dit is ’n wondergebeure.
- Dit skep verwagting.
- Dit red lewens.

Wie die evangelie nie só kan verwoord nie, behoort nie te preek nie, anders word dit net *bla-bla-bla*. Bohren pleit vir nuwe maniere om taal te

gebruik, sodat dit 'n spraakleer van hoop word, 'n spraakleer van liefde, 'n spraakleer van geloof (Bohren 1980:55–56). Geloofstaal word verpak in terme van geloof, hoop en liefde (1 Kor. 13).

Dit is tyd dat gelowiges in die kerk opnuut vreugde vind in die Woord (Ps. 1). Wat nodig is, is eenvoudige, ongekompliseerde omgaan met die Woord. Waar mense hulle in die Woord verdiep, genereer dit energie en die entoesiasme om in diens van die Heer van die kerk te staan. Dan word kerkhervorming vanselfsprekend.